

ПОСЛІДОВНІСТЬ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ Б. ОБАМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ДЖ.БУША-МОЛОДШОГО

The article views the issue of the B. Obama foreign policy consistency with the G. Bush Jr. policy in the context of global economic crisis. The author points out there is a great difference between the declared program in the election process and the Obama's administration pursued policy.

Світ з ентузіазмом сприйняв обрання Б.Обами новим президентом США, тому що, перш за все, Б.Обама уособлював собою спочатку розрив з політикою односторонніх дій попередньої адміністрації Дж.Буша. В ході передвиборчої кампанії Б.Обама заявляв про свої наміри кардинально змінити підходи до вирішення багатьох міжнародних проблем - розпочати виведення американських військ з Іраку, встановити прямий діалог з такими «проблемними» країнами як Іран, Сирія, Куба, відмовитись від практики превентивних війн та односторонніх дій, відновити партнерські відносини з союзниками, перезавантажити відносини з Росією, підключити Сполучені Штати до міжнародних зусиль у сфері боротьби з кліматичними змінами і так далі.

Найактуальнішим питанням при оцінці діяльності президента Б.Обами безсумнівно залишається те, наскільки вона послідовна з політикою попереднього президента Джорджа Буша. Очевидно те, що існує певне наступництво, основа якого полягає в потужних системних обмеженнях і стримуваннях. Воно базується перш за все на загальноамериканських цінностях, демократії та повазі до конституції, яку виконують всі президенти, незалежно від того, яку вони представляють адміністрацію, демократичну або республіканську. В цьому контексті відзначимо мінімальні відхилення Б.Обами від зовнішньої політики Дж.Буша. Ірак, Афганістан, економічна політика, дефіцит, безробіття - це щедра спадщина адміністрації Джорджа Буша, але розібратися з таким важким багажем Бараку Обамі не вдається. Очікування від нового президента були надзвичайно завищені, що і є основною причиною розчарувань і мотивом для порівняння Обами з Бушем. Поки ще доводиться констатувати те, що американські соціологи і народ оцінюють роботу Б.Обами не більше ніж як задовільно. Для більш вдалого порівняння необхідно визначити те, що розуміється під «стилем Буша». Деякі аналітики відзначають більше відмінностей між першим і другим строком виконання обов'язків Джорджа Буша-Молодшого, ніж між другим строком Буша й адміністрацією Обами. Коли під час першого строку Буша підхід жорсткої сили виявився помилковим, він переглянув його й під час другого строку підключив до цього принципу дипломатію. Однак, однобічний або багатобічний принцип є спектром дій, і жодна адміністрація не кидається з головою реалізовувати той або інший принцип на шкоду іншим. Таким чином, ми можемо очікувати якихось дій, у яких Обама буде поводитися аналогічно Бушеві, хоча в цілому моделі їхнього поведінки будуть різними. Це пояснюється тим, що Обама має зовсім інший темперамент і стиль. Більше того, за деякими виключеннями, наприклад, Роберта Гейтса, ключові радники Обами зовсім інші. Віце-президент Байден дуже відрізняється від Дика Чейни [1].

* аспірантка відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Науковий керівник: проф. Камінський Є.Є.

Про те що Обама незначно відхиляється від курсу Буша, свідчать такі факти, як наприклад той факт, що під час передвиборної кампанії 2008 року, особливо на ранній стадії, Обама виступав проти війни в Іраку. Центральним елементом його ранньої позиції була заява про те, що війна була помилкою, і він закінчить її. Обама стверджував, що політика Буша і, що більше важливо, його стиль поводження, віддалили союзників США. Він звинуватив Буша в проведенні односторонньої зовнішньої політики, яка призвела до відчуження союзників, тому що не було спільних дій. Говорячи це, він відстоював твердження про те, що війна в Іраку зруйнувала міжнародну коаліцію, у якій США мають потребу для успішного проведення будь-якої війни. Після цього Б.Обама сказав, що Ірак був відволіканням і що головне військові зусилля повинні зосередитися в Афганістані. Він додав, що США знадобиться підтримка союзників по НАТО в Афганістані і адміністрація Обама звернеться до європейців, відновивши їх відчутну підтримку [2].

Констатуємо, що дотепер успіхи Барака Обама на політичній арені важко однозначно оцінити. З початку свого президентства Обама проголосив «перезавантаження» відносин з багатьма країнами, у тому числі із РФ. Зокрема, зараз США переглядають свої плани щодо розміщенню системи ПРО в Європі, що деякі спостерігачі розцінюють як певні поступки Росії, і виражають готовність тісно співробітничати із РФ з іранського питання. Крім того, американці ведуть інтенсивні переговори з Росією стосовно нового договору щодо СНО. Не дивлячись на вищесказане, багато аналітиків зазначають не великий прогрес в потеплінні відносин між США та РФ. Зокрема заступник директора Інституту США й Канади РАН Віктор Кременюк не поспішає радити потеплілим російсько-американським відносинам. «Переговірний процес стосовно СНО ще не завершився, - зауважує В. Кременюк. - Ось підпишуть договір, можна буде сказати, що це гарний початок перезавантаження, не підпишуть - тоді не про що й говорити» [3].

Спочатку Б. Обама пообіцяв вирішити всі проблеми на Близькому Сході по можливості мирним шляхом, вивести війська з Іраку, владнати ситуацію в Афганістані. Однак ситуація в близькосхідному регіоні залишається напруженою. В Іраку тривають теракти, що робить вивід військ звітти проблематичним. Афганська війна, куди відправляється усе більше американських військовослужбовців, і зовсім залишається ключовим головним болем для США. «Війна в Афганістані довела, що НАТО взагалі не здатне ні з ким воювати», - вважає завідувач аналітичним відділом Інституту політичного й військового аналізу РФ О. Храмчихин. На думку керівника Центра військово-політичного прогнозування РФ Анатолія Циганка, силовими методами вирішити проблему Афганістану практично неможливо. До того ж зараз, попереджає експерт, ще існує загроза початку нової війни вже не в Афганістані, а в Пакистані, що граничить із ним.

Президентські вибори в США дали чітку відповідь на питання про ставлення обох кандидатів до ролі Америки в міжнародній системі. Власне Б.Обама не менше за свого республіканського опонента стверджував, що Сполучені Штати не відмовляться від гегемонізму. Бушівська спроба монополізації глобальних рішень спричинила хаос у міжнародних відносинах. Побудована під переважним впливом США міжнародна система має всі ознаки хаотичності. Відомий український вчений Є. Камінський визначає її як нестаціонарну, тобто позбавлену стабільності. До цього слід також додати згадані зусилля нинішнього керівництва Росії розколоти євроатлантичну спільноту через «відмежування» Європи від Америки [4, с. 31].

Вищезазначене логічно підводить нас до аналізу Європейської відсічі політики Обама, яка закономірно прийшла на місце так званої Обама-Манії. Певні розчарування в Європі виникли в результаті спроби Обама прагматизувати свої передвиборчі обіцянки. І в цьому аспекті можливо знову провести паралелі з зовнішньою політикою попередньої, республіканської адміністрації, робота над помилкою якої не була зроблена Б. Обамою.

Прикладом вищезазначеної аргументації слугує висловлювання Б. Обама про віддалення таких союзників, як Франція та Німеччина. Нажаль, найцікавішим є те, як мало успіху Обама досягнув у своїх переговорах із французами й німцями. Буш відмовився від спроб попросити допомоги в Афганістані, але Обама спробував зробити це знову. Він одержав таку саму негативну відповідь, що й Буш. За винятком дрібної, короткострокової допомоги, французи й німці відмовляються ввести військові частини в підтримку основного зовнішньополітичного зусилля Обама. Згадаємо, що з початку Б. Обама стверджував, що Ірак став відволікаючим фактором, і що основні зусилля важливо витратити в Афганістані. Він додавав, що Сполученим Штатам в Афганістані знадобиться підтримка союзників по НАТО. Він також заявляв, що адміністрація Обама простягне руку європейцям, відновить зв'язки і отримує з їх боку підтримку. Незважаючи на те, що близько 40 країн співробітничали зі Сполученими Штатами в Іраку, хоча багато хто з них зробили лише символічний внесок, основні континентальні європейські держави, особливо Франція й Німеччина, відмовилися брати участь у цій війні [5].

З огляду на ступінь антипатії європейців до Буша і їхнє прагнення мати справу із президентом, що повернув би американо-європейські відносини на ту стадію, на якій вони були хоча би за часів правління Б. Клінтона, здавалось би можливим, що французи й німці поспішать зробити певний крок, який винагородить США за обрання проєвропейського президента. З іншого боку, той факт, що вони відмовилися зробити цей жест, припускає те, що відносини Франції і Німеччини зі США менш важливі для Парижа й Берліна, чим це здавалося на перший погляд. Зазначимо, що зі свого боку Б. Обама, як проєвропейський президент, надавав особливого значення саме тій війні, яку підтримали Франція й Німеччина, більше ніж іншій війні, яку вони не схвалювали, і попросив їх про допомогу, однак фактично жодна із країн не зробила цього.

На відміну від Дж.Буша, який грав на протиріччях між членами ЄС задля послаблення його можливостей ефективного реагування на односторонні дії США, Обама висловлюється на користь більш об'єднаної Європи, оскільки розраховує на її дієву підтримку на пріоритетних для Вашингтона напрямках.

Прийшовши до влади, Обама прийняв два стратегічних рішення. По-перше, замість того, щоб наказати провести негайний вивід військ з Іраку, він прийняв політику адміністрації Буша, яка полягала в поступовому виводі військ, пов'язаному з досягненням політичної стабілізації й розвитком іракських сил безпеки. Хоча він і трохи змінив розклад виводу військ, базова стратегія залишилася незмінною. Більше того, Б.Обама залишив на місці міністра оборони Буша Роберта Гейтса, щоб проконтролювати вихід з Іраку.

По-друге, Б. Обама збільшив чисельність американських військ в Афганістані. Адміністрація Буша прийняла на себе зобов'язання в Афганістані після 11 вересня 2001. Але вона проводила оборонну стратегію, тому що вважалося, що, з огляду на розмір доступних військ, потенційні можливості ворога й історичний досвід, подібна стратегія є найкращим рішенням, особливо з огляду на той факт, що Пентагон практично відразу був переорієнтований на вторгнення й наступну окупацію Іраку. До кінця строку адміністрація Буша почала вивчати, під впливом генерала Девіда Петреуса, який розробив стратегію в Іраку, можливість якого-небудь політичного узгодження в Афганістані.

Обама змінив свою стратегію в Афганістані таким чином, що він відійшов від чисто оборонної тактики до змішаної тактики нападу й захисту, і відправив більше військ в Афганістан. Хоча США дотепер не має такої кількості військ, яку мав Радянський Союз під час його афганської війни. Таким чином, основна структура політики Обама залишається такою ж самою, що була у Буша, за винятком введення обмежених нападів. Більш значливою зміною з початку роботи Б. Обама стало те, що пакистанці зайняли агресивнішу позицію стосовно «Талибану» і «Аль-Каїди», принаймні у межах власних кордонів. Але навіть при цьому основна

стратегія Обама залишається подібною стратегії Дж. Буша. Вона полягає в тому, що необхідно залишатися в Афганістані, поки політична ситуація не досягне моменту, коли політичне врегулювання стане можливим [2].

Після невдач на Близькому Сході і Європі вважаємо за необхідним провести паралелі зовнішньої політики Дж.Буша і Б.Обами щодо Росії. Спочатку, адміністрація Обама просигналізувала, що збирається продовжити політику адміністрації Буша й у відношенні до Росії. Ця політика полягала в тому, що в Росії немає ніяких законних прав встановлювати свій контроль у країнах колишнього Радянського Союзу, і що в США є право на розвиток двосторонніх відносин з будь-якою країною й на розширення НАТО за власним бажанням. Але адміністрація Буша вважала, що російське керівництво не готово дотримуватися базової схеми відносин, що розвилася після 1991 року, і що воно необґрунтовано намагається переглянути відносини, які американці вважали стабільними й бажаними. На це росіяни відповіли, що обом країнам варто побудувати повністю нові відносини, у іншому випадку росіяни почнуть проводити незалежну зовнішню політику, у якій ворожість Росії буде рівноцінна ворожості США [5].

Загально вважається, що американсько-російські відносини наприкінці урядування адміністрації президента Джорджа Буша досягли найнижчого рівня з часів закінчення холодної війни в 1991 році. Але зі зміною президентів у США та Росії з'являється надія на початок реальної гуманізації міжнародної системи задля виживання всього людства. Початком втілення цих ідей у життя вважаємо зустріч президентів США Барака Обама та Росії Дмитра Медведєва на саміті Великої двадцятки в Лондоні у квітні 2009 р. Відомо, що з моменту Помаранчової революції, що відбулася в Україні наприкінці 2004-початку 2005 року, відносини між США й Росії значно погіршилися, і Москва обвинувачувала Вашингтон у втручанні у внутрішні справи колишніх радянських республік з метою послаблення Росії. Кульмінацією цього стала російсько-грузинська війна в серпні 2008 року. З тих пір адміністрація Обама запропонувала «перезавантажити» відносини, і держсекретар Хіллари Клінтон навіть принесла коробку, на якій було написано «кнопка перезавантаження», на свою зустріч із росіянами на весні 2009 року.

У Росії перемогу Б.Обами на виборах сприйняли зі стриманим оптимізмом. Але згодом стали вважати, що Б.Обама зможе закласти прагматичну основу під російсько-американські відносини. У той же час, у Москві не розраховують на радикальну зміну існуючого вектору політики США щодо Росії. Вважається, що Вашингтон зберігатиме загальний курс на розширення НАТО та закріплення військово-стратегічної переваги над Росією, що розглядається в якості основної складової зусиль у напрямку збереження американського лідерства у світі.

Відтак, існує велика вірогідність того, що між США та Росією продовжуватиметься конкуренція за вплив на пострадянському просторі. Крім того, США не мають намірів відмовлятися від спроб впливу на внутрішньополітичну ситуацію в Росії через реалізацію програм просування демократії та більш активної підтримки опозиційних рухів в Росії, як це було за часів адміністрації Клінтона. В той же час, утримання Б.Обами, на відміну від республіканського кандидата, в ході передвиборчої кампанії від жорсткої антиросійської риторики свідчить про те, що у своєму підході до Росії Б. Обама очевидно зменшить градус напруги, не форсуватиме реалізацію тих ініціатив, які викликають дратування Москви (стрімке розширення НАТО, розміщення елементів ПРО у Європі), та проводитиме лінію на вибіркоче співробітництво в окремих сферах. До переліку таких сфер можна віднести врегулювання проблеми ядерних програм Ірану та Північної Кореї, нерозповсюдження зброї масового знищення, ядерне роззброєння, боротьба з міжнародним тероризмом [6].

Вважалось, що 1990-і роки були стабільною платформою для реформування Росії, і що ремство росіян, доведених у той час до злиденності й нерелевантності на міжнародній арені, було усього лише частиною нового світового порядку. В

той же час США закономірно вважають, що без економічної моці, Росія не зможе навіть сподіватися стати важливим гравцем на міжнародній арені. Те що, Росія ніколи не була економічно потужною державою навіть на вершині свого впливу, але часто була потужною військовою державою, просто не вкладається в них у голові. Тому у Вашингтоні постійно чекають, що Росія повернеться до шаблонів 1990-х років, і вірять, що якщо Москва не зробить цього, то країна розвалиться. Головна проблема тут полягає в тому, що покоління американських експертів з Росії часів «холодної війни» було витиснуто «пост біполярним». Якщо воїни «холодної війни» були вигадані в 1960 р., то «пост біполярні» діячі назавжди залишилися в пастці 1990 рр., в тому сенсі, що вважали 1990-ті стабільною платформою, з якої можна реформувати Росію [5].

Ці тези знаходять підтвердження в інтерв'ю віце-президента Джо Байдена газеті *Wall Street Journal*, у якому він обговорював занепад Росії з погляду економічних і демографічних викликів, які стоять перед країною. Ключові радники Обами працювали в адміністрації Клінтона, і їхній погляд на Росію, як і погляд адміністрації Буша, був сформований в 1990-х рр. [7].

Відтак, послідовність зовнішньополітичного курсу Буша новим американським президентом відчувається навіть й наприкладі Росії, не дивлячись на те, що достатня кількість як науковців так і фахівців з різних галузей знань зазначають, що після перегляду розміщення системи ПРО у Східній Європі Уряд Обами подав сигнали про те, що він має намір продовжувати політику Буша стосовно Росії. Вона полягала в тому, що Росія не мала законного права вимагати домінування на території колишнього СРСР, і що США мають право розвивати двосторонні відносини з будь-якою країною й розширювати НАТО. Але адміністрація Буша вважала, що російське керівництво не бажає діяти в межах основної структури міжнародної системи, що формується після 1991 року, і не підтримує нерозсудливий перегляд відносин, які Америка вважала стабільними й бажаними. Відповідь Росії була такою, що між країнами необхідні зовсім нові відносини. І якщо цього не станеться росіяни почнуть втілювати незалежну зовнішню політику, схожу з американською ворожістю до Росії і навпаки.

Продовжуючи свій аналіз, залишається ще розглянути наступність зовнішньої політики Обами в інших частинах світа. Відзначимо, що не тільки з Європою та Росією Сполучені Штати роблять акцент на «перезавантажені відносини». Аналізуючи політику США у відношенні до Китаю, знову можливо простежити паралелі, які дуже нагадують адміністрацію Дж.Буша. Сполучені Штати під керівництвом Б. Обами так само зацікавлені в підтримці економічних зв'язків і уникненні політичних ускладнень, як і під керівництвом Дж. Буша. Дійсно, Х. Клінтон відкрито відмовилася втручатися в політику Китаю відносно прав людини, коли відвідала цю країну навесні 2009 р. Передвиборні гасла про необхідність взаємодіяти з Китаєм з питань захисту прав людини кудись зникли. З огляду на інтереси обох країн, це зрозуміло, але й заслуговує на особливу увагу, із-за безлічі можливостей звернутися до Китаю із цього приводу і виконати передвиборні обіцянки, які зроблені з моменту приходу Обами до влади (наприклад, зіткнення уйгурів із владою).

Безсумнівно, що великий інтерес представляли три спроби адміністрації Обами почати нові відносини з Кубою, Іраном і мусульманським світом у цілому (за допомогою його промови в Каїрі). Кубинці й іранці відхилили цю пропозицію, у той час як кінцевий результат звертання до мусульманського світу залишається неясним. Найважливіша наступність спостерігається у відношенні Ірану. Обама продовжує вимагати, щоб Тегеран поклав кінець своїй ядерній програмі, і пообіцяв нові санкції, якщо Іран не погодиться на серйозні переговори.

У відношенні Ізраїлю Сполучені Штати лише змінили атмосферу. І адміністрація Буша, і адміністрація Обами вимагали, щоб ізраїльтяни припинили будівництво поселень, як і більшість адміністрацій до них. Ізраїльтяни звичайно відпові-

дають на це, погоджуючись на невеликі поступки, і ігноруючи більш важливі питання. Адміністрація Б. Обама, схоже, була готова зробити із цього велику історію, але замість цього продовжила підтримувати співробітництво в сфері безпеки в тому, що стосується Ірану й Лівану і, можливо, обміну розвідданими. Як і адміністрація Дж. Буша, адміністрація Б. Обама не дозволила поселенням перешкодити дотриманню фундаментальних стратегічних інтересів [5].

Співставлення діяльності нового президента Б. Обама з попереднім Дж. Бушем закономірно являється ще й так званий «економічний зріз». Це логічно пояснюється тим, що антикризові заходи ще ухвалювалися й розроблялися при президентстві Дж. Буша. Цікаво простежити думку аналітиків стосовно економічних заходів Б. Обама, які в цілому не бачать у них особливої новизни та прориву. Так, наприклад керівник відділу інформації й аналізу світових ринків великої російської агенції М. Аристакесян, вважає, що: «У США є програма допомоги економіці, що передбачає значні вливання грошей, але в цьому нічого принципово нового немає, все це почалося ще при Буші, говорить аналітик. Проводилися антикризові заходи, типові для кризи: знижувалися ставки, видавалися дешеві кредити». Тільки масштаб уливань дійсно вражає, у результаті такої політики дефіцит бюджету США у 2008 фінансовому році склав \$1,4 трлн або майже 10% від ВВП, держборг також стрімко зростає [3].

Якщо звертатися до формальних результатів антикризових заходів Б. Обама, які, ще раз акцентуємо на цьому увагу, були розпочаті попередньою республіканською адміністрацією, то й у цьому сенсі існує також певна послідовність та наступність економічної політики Дж. Буша. Актуальним питанням все ще залишається те, що ж буде з економікою США, коли стимулюючі програми закінчатся. Певні успіхи безсумнівно можна констатувати. Це й відновлення позитивних темпів росту ВВП США в III кв. 2009 року (+3,5%), і збільшення продажів на первинному й вторинному ринках житла, і зростання кількості замовлень товарів тривалого користування. Разом з тим, сумною залишається ситуація на ринку праці, де рівень безробіття наближається до 10%. Але, все ж таки, за словами аналітиків, поліпшення в американській економіці зараз у значній мірі підтримуються програмою підтримки фінансового ринку за рахунок викупу державного й агентського боргу (обсягом \$1,75 трлн), програмою стимулювання ринку житла шляхом надання податкових кредитів покупцям першого будинку (за оцінками більше 40% покупців будинків у США в 2009 році скористувалися даною пільгою), а також програмою збільшення автопродажів «Готівка за автохлам», яка полягає у виданні грошей покупцям нових машин в обмін на старі.

Отже, в тому що Б. Обама в певній мірі послідовний політиці попередньої республіканської адміністрації і не зміг виконати усю передвиборчу риторичку не має нічого дивного. Це пояснюється тим, що всі президенти США проводять власну передвиборчу кампанію на підставі програми, що дозволить перемогти. Б. Обама брав участь у виборах, представляючи себе повною протилежністю Буша. Він проводив паралель між можливою власною зовнішньою політикою, уявляючи себе на місці Буша. Закономірно в цьому контексті те, що зовнішня політика Буша була сформована необхідністю, а зовнішня політика Обама сформована тією же необхідністю підтримки та збереження лідерства і інтересів США в світі.

Список використаних джерел

1. Джозеф Най-младший. «Умная сила» Барака Обамы.-[Електронний ресурс]: // Русский журнал - 29.10.2009 – Режим доступу: <http://www.russ.ru/Mirovaya-rovostka/Umnaya-sila-Baraka-Obamy>.
2. Джордж Фридман. Внешняя политика Обамы: Конец начала. - [Електронний ресурс]: / Информационно-аналитический портал «Империя». - 30.08.09 – Режим доступу: <http://www.imperiya.by/politics.html?id=6152>.

3. Привалова Мария. Годовщина избрания Обамы президентом США: успешное начало с неясной перспективой. - [Електронний ресурс]: / - Investor.ua/ Аналітика. 04.11.2009. – Режим доступу: <http://www.investor.ua/analytics/browse-2971.html>.
4. Камінський Є. Американський гегемонізм у контексті трансформації світоустрою/ Глобалізація і глобальне управління: історичний, соціальний та політологічний виміри. Матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції / Відп. ред. С.О. Шергін / - К: Центр вільної преси, 2009. – С.31.-153 с.
5. George Friedman. Obama's Foreign Policy: The End of the Beginning. - [Електронний ресурс]:// Real Clear World/A Stratfor Intelligence Report. - 26.08.2009.– Режим доступу: http://www.realclearworld.com/articles/2009/08/26/obamas_foreign_policy_97099.html.
6. Раздорожний Є., Шинкарук К. - Зовнішня політика Барака Обами: компроміс між прагматизмом та месіанством - [Електронний ресурс]: // Зовнішньополітичний спектр, №5. - жовтень-грудень. - 2008. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/docs/spectr/Political%20Spectre_5.pdf.
7. Peter Spiegel. Biden Says Weakened Russia Will Bend to U.S. - [Електронний ресурс]: // The Wall Street Journal, - July 25, 2009 – Режим доступу: <http://online.wsj.com/article/SB124848246032580581.html>.